

L'elaboració tradicional de terrissa a Breda: una aproximació a la seva història

JORDI GOÑI I SARSANACH

*The traditional pottery production in Breda:
An approach to its history*

Amb aquest article volem apropar-nos al passat històric d'una activitat artesanal que a Breda té una tradició de més de 600 anys. Dels seculars obradors i forns terrissers en queda ben poc, fruit de l'accelerada transformació que aquesta activitat ha experimentat en els darrers 50/60 anys vers la seva industrialització, però també degut a factors externs, derivats de les transformacions i interessos que ha viscut i sofert la nostra societat en les darreres dècades. En aquest article repassarem la història de l'elaboració tradicional de la terrissa bredenca, o sigui, des de les primeres informacions que en tenim fins a principis dels anys 80 del segle passat. A partir d'aquest moment, una mica abans i tot, el procés tradicional de fabricació terrissera sofrirà uns canvis tan importants que l'arraconaran quasi totalment.

Paraules clau: Breda, terrissa, història, etnologia.

With this article we want to make an approach to the historical past of a handicraft activity that in Breda has a tradition of more than 600 years. Little remains are left of the secular pottery workshops and kilns, as a result of the accelerated transformation that such activity has experienced in the last 50/60 years towards its industrialization, but also due to external factors, derived from the changes and interests that our society has suffered in the last decades. In this article we will review the history of the traditional pottery production in Breda, that is, beginning with the earliest information available to the early 1980s. From that time on, even a little earlier, the traditional process of making pottery will undergo such important changes that it will be cornered almost completely.

Keywords: Breda, pottery, history, ethnology.

PRIMERES NOTÍCIES

Tot i algun indici que permetria dir que a Breda l'ofici de terrisser ja existiria a mitjan segle XIV,¹ a hores d'ara la notícia més reculada que se'n té, malgrat ser indirecta, és la que permet saber que des del 1408 hi va haver una capella dedicada a Sant Hipòlit, patró dels terrissers, en l'església del monestir de Sant Salvador.² Això darrer permet deduir dues coses: que llavors ja hi hauria un grup prou nombrós de terrissers com per aconseguir tenir una capella dedicada al seu patró en l'església d'un monestir tan important com ho era aleshores el cenobi bredenc, i que l'activitat terrissera local ja devia tenir un bon grapat d'anys d'existència.

El 1583 és la data de la primera informació directa que coneixem d'un terrisser: en el Llibre d'Òbits de la Parròquia de Santa Maria de Breda hi apareix anotat que el 28 de juliol d'aquell any tingué lloc la mort d'un fill del "Senyer en Parot Soler, oller". Pocs anys després, el 1595, trobem

Postal de principis del segle XX. (Procedència: Yago Pons i Mundet).

1 COLL, J. (1994), *El castell de Montsoriu*, Breda: Parròquia de Breda, p. 100. En aquest llibre publicat pòstumament, es reproduceix un document del 1353 en què hi apareix un tal "Bernardum Folchi, scutellarium", o sigui, Bernat Folc, escudeller. En aquella època les escudelles tant podien ser de fusta com de terrissa: malauradament, el document no ho precisa. El mateix Coll, en un altre llibre seu, *Breda històrica i actual* (Granollers: Editorial Montblanc 1971, p. 167), fa referència a un document del 1357 on hi apareix citat una persona de cognom prou significatiu: Pere Oller.

2 Nota conservada en el Fons Genovart dipositat en l'Arxiu Municipal de Breda.

uns quants ollers i rajolers en un llistat prou curiós: el que recull tots els majors de nou anys que es confessaren i combregaren en el transcurs de la Quaresma d'aquell any.³

EL SEGLE XVIII, UN SEGLE DE CONSOLIDACIÓ I CREIXEMENT

Sense dades terrisseres del segle XVII, ens endinsem en el XVIII, centúria de la qual es pot ben dir que fou una època daurada pels terrissers bredencs: en el transcurs d'aquest segle la seva producció arribà a tot Catalunya, fins i tot a Amèrica a través del port d'Arenys de Mar.

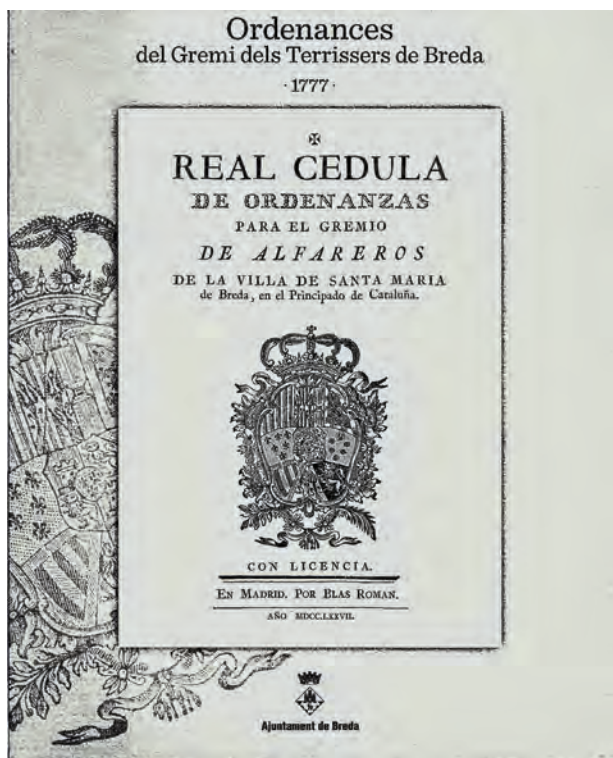
El 1705 ja existia la Confraria dels Ollers, que de la celebració de la diada del seu patró, el 13 d'agost, en feia una gran festa. Trenta anys després, en el cens oficial elaborat l'any 1735, hi apareixen 17 terrissers com a caps de casa, fet que vol dir que com a mínim existia el mateix nombre d'obradors: ara bé, segur que hi havia més terrissers, donat que en un obrador podria ben ser que n'hi hagués més d'un (si es té present que aquest cens registrava que a Breda hi havia un total de 94 cases civils, el pes de l'activitat terrissaire era remarcable). Una tercera dada: se sap que el 1769 els terrissers bredencs ja tenien permís per vendre a Barcelona.⁴

Però si hi ha una data destacada en aquest segle XVIII, és la del 10 d'agost de 1777. Aquell dia el rei Carles III va aprovar la fundació del Gremi dels Terrissers de Breda, així com les ordenances que el regirien. Aquelles ordenances quedaven recollides en 33 capítols, i s'hi regulaven qüestions com, per exemple, les proves que s'havien de superar per accedir a la categoria d'Aprenent o Mestre, les sancions per qui no respectés les diverses normes del gremi, els criteris de qualitat que hauria de tenir l'obra feta o l'elecció dels càrrecs gremials.⁵

3 COLL, J., *Breda històrica i actual*, p. 228, per a la primera data, i p. 169 a 174 per a la segona (especialment p. 169 per saber la motivació de la llista, i p. 172 i 173 per trobar esmentats els rajolers i els ollers).

4 COLL, J., *Breda...*, p. 228. Pel que té a veure amb les dades del 1735, veure també les pàgines 175, 325 i 326 del mateix llibre.

5 ANGLISANO, A. – GOÑI, J. (2021), *La tradició terrissera de Breda (s. XV – s. XX). Terreres, obradors, forns, elaboració i vocabulari*, Santa Coloma de Farners: Centre d'Estudis Selvatans, p. 33. L'Ajuntament de Breda, l'any 2013, va patrocinar la publicació facsimil d'aquelles ordenances.

Portada de la reproducció facsímil feta per l'Ajuntament de Breda (2013) de les Ordenances del Gremi dels Terrissers de Breda. Autor: Jordi Goñi i Sarsanach; Procedència: Família Goñi – Sarsanach).

Cal remarcar que en la introducció del text que recull les ordenances s'hi pot llegir “que de sus Fábricas se surte la mayor parte de aquel Principado (vol dir Catalunya), y aun la America, por ser obra de la mejor calidad.”

Pocs anys després, el 1790, Francisco de Zamora recull que a Breda hi treballaven 44 mestres terrissers (als qui s'hi haurien d'afegir tots aquells altres de menor categoria que feinejaven en un obrador i, encara, una munió de persones que, ocupant poc o molt del seu temps, feien tasques relacionades amb el quefer terrisser: els que els hi carretejaven la terra, els qui els hi portaven les feixines pel forn...). Si es té present que, segons el cens del 1787, en el poble hi vivien 420 persones, ja es veu que el nombre de bredencs vinculats amb aquesta activitat era prou important.

El mateix autor afegeix que, en aquell any, la producció diària dels obradors era d'unes 60 cargues: entenent que la carga era la unitat de pes que servia per mesurar la producció de qualsevol peça (una carga d'olles, de cassoles, de tupins, etc.) i que equivalia a 120 quilograms, i multiplicant aquelles 60

cargues per sis dies laborables, en resulta una producció setmanal de més de 43.000 quilograms.

Finalment, Francisco de Zamora proporciona una altra informació molt destacada: una part de la producció terrissera del poble s'embarcava cap a Amèrica a través del port d'Arenys de Mar.⁶

EL SEGLE XIX, QUAN LA PRODUCCIÓ ASSOLEIX EL SEU MÀXIM

En aquest segle el creixement productiu dels obradors terrissers bredencs serà continuat, i la seva obra, a més d'escampar-se per la península Ibèrica i el continent americà, arribarà, fins i tot, a l'Extrem Orient.

Si Jaime Villanueva escriu que a Breda, a principis de segle, la major part dels seus veïns es dedicaven a la terrissa, "*industria que les produce mucho*",⁷ Andreu Bover recull que a mitjan segle XIX (1865) existien 50 obradors on hi treballaven uns 140 terrissers, els quals produïen prop de 70.000 quilograms setmanals de terrissa.⁸

En aquests anys centrals del segle XIX, segons publicà Pascual Madoz i reproduïen Alfons Romero i Joan Rosal, el port d'Arenys de Mar continuava sent el punt per on una mitjana diària d'entre trenta a quaranta cargues de terrissa bredenca s'embarcava cap a diferents llocs de la península Ibèrica, d'Amèrica i, fins i tot, de les Filipines!⁹

En aquella mateixa època, un altre fet ajudarà a que la producció terrissera tingui més presència en el mercat peninsular: el setembre del 1860 s'inaugurà la connexió ferroviària amb Barcelona (no serà fins al gener del 1862 que serà possible anar fins a Girona).¹⁰ El tren facilitarà, segons expliquen Romero i Rosal, que olles i cassoles bredenques, el gruix del que es feia, arribin a ciutats com Lleida i a altres llocs d'Aragó, La Rioja, el País Basc i Galícia.¹¹

En la segona meitat del segle XIX la producció no para de créixer. Les Contribucions Industrials i de Comerç de Breda d'entre els anys 1880 i 1917 reflecteixen un augment del nombre d'obradors.¹² En aquest sentit, Salvador Llobet escriu que el final del segle XIX seria "probablement l'època

6 ZAMORA, F. de (1973), *Diario de los viajes hechos en Cataluña*, Barcelona: Editorial Curial, p. 294.

7 VILLANUEVA, J. (1850), *Viage literario a las iglesias de España*, Tom XIV (*Viage á Gerona*), Madrid: Imprenta de la Real Academia de la Historia, p. 210.

8 BOVER, A. (1993), *La ceràmica*, Girona: Diputació de Girona – Caixa de Girona, p. 37.

9 ROMERO, A. – ROSAL, J. (2014), *La terrissa a Catalunya*, Figueres: Brau Edicions, p. 69.

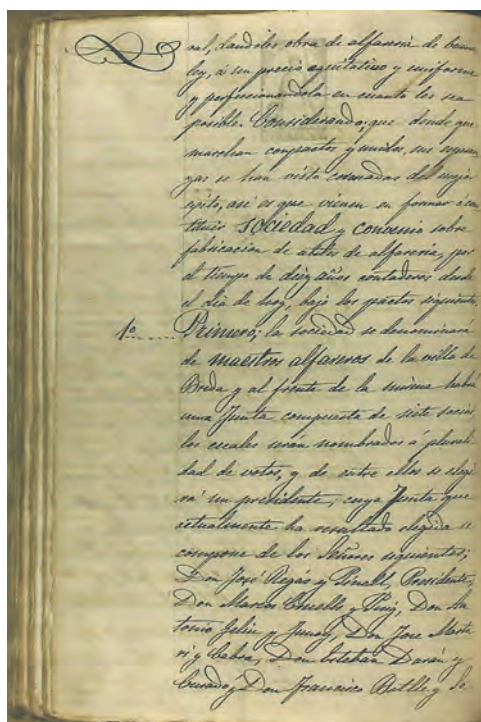
10 COLL, J., *Breda...*, p. 219.

11 ROMERO, A. – ROSAL, J. (2014), *La terrissa a Catalunya*, p. 69.

12 ANGLISANO, A. – GOÑI, J., *La tradició terrissera...*, p. 34.

de més gran esplendor” de l’activitat terrissera tradicional breddenca, ja que li asseguraren que llavors la producció total superava els 120.000 quilograms setmanals.¹³

L’any 1870 es va crear la “Sociedad de Maestros Alfareros de la villa de Breda”. A semblança de la fundació del Gremi dels Terrissers del segle anterior, la creació d’aquesta societat venia motivada per la defensa dels seus interessos. Gràcies a l’acta notarial on queda registrada la seva fundació, coneixem els 13 pactes que subscripiren els 47 mestres terrissers que la formaren. Malgrat saber, a través de l’acta, que aquesta societat havia de durar 10 anys, desconeixem la durada efectiva que tingué.¹⁴

Full de l’acta notarial on apareix el nom d’aquesta agrupació de terrissers. (Procedència: Arxiu Comarcal de la Selva, Santa Coloma de Farners).

13 LLOBET, S. (1990, edició en català; 1947, edició original en castellà), *El medi i la vida al Montseny*, Granollers: Museu de Granollers i Agrupació Excursionista de Granollers, p. 318.

14 Per a una informació més detallada d’aquesta societat: ANGLISANO, A. – GOÑI, J., *La tradició terrissera...*, p. 34 a 39.

Tot i ser possible que en un obrador hi treballés més d'un mestre terrisser, un d'aquells pactes estableix que cada soci fundador de la societat haurà de vigilar que "sus trabajadores" no facin més del nombre de peces diàries acordades: això ens porta a suposar que el total de terrissers que aleshores hi havia a Breda era prou important.

Què va fer que aquells mestres terrissers s'agrupessin? El poder d'imposar preus que exercien sobre cadascun d'ells individualment els qui els oferien importants volums de compra, preus que els terrissers trobaven molt abusius. L'acta ho recull clarament: "La experiencia les ha evidenciado (als fundadors) los fatales medios que han puesto en practica varios especuladores, los que guiados por ideas mesquinas de vengarse de este ú aquel alfarero (por no querer acceder á sus exigencias, y fiados en sus capitales) han monopolizado la obra de alfareria vendiendola, en epocas dadas, con quebranto, con el solo fin de reducir á la miseria á esta ú otra familia".

Els pactes subscrits per tots els membres d'aquella societat abastaven aspectes com el preu de venda del que es feia, quin era el topall d'obra que podia fer diàriament cada terrisser, la regulació de la figura de l'aprenent o la qualitat que havia de tenir allò que es fes. Tothom qui no complís les normes acordades seria multat i, per afavorir el coneixement de les infraccions, qui denunciés aquestes darreres rebria una part de l'import de la multa corresponent.

Un altre aspecte que cal destacar d'aquesta associació és la creació d'un fons comú, inicialment format a partir d'una aportació que anava en funció de les rodes o torns que tenia cada obrador membre d'ella, però que més endavant es nodriria amb les multes imposades als socis que no complissin algun dels pactes acordats. Aquest fons havia de servir, entre altres coses i ajustat a uns condicionants, per ajudar a qui prengués mal i no pogués seguir treballant, o per donar un cop de mà econòmic a la vídua d'un soci terrisser que morís i aquella optés per tancar l'obrador.

Finalment, cal dir que l'assistència a les assemblees convocades per la Junta d'aquesta societat era obligatòria, i qui no en pogués justificar la seva absència seria multat. A més, tothom s'havia compromès a acceptar el que dictaminés la majoria en el transcurs d'aquelles reunions.

Com s'ha dit abans, les darreres dècades del segle XIX foren anys on la producció terrissera no parava de créixer, i això devia facilitar que alguns terrissers es guanyessin prou bé la vida. D'aquests, n'hi hagué alguns que es varen interessar per qüestions que anaven més enllà dels temes quotidians, i se'ls troba formant part, ni més ni menys, d'una agrupació maçònica: la lògia "Montseny" de Breda. Cal destacar que aquesta lògia, l'any 1886, fou una de les fundadores de la Gran Lògia Simbòlica Regional Catalana.

Aquesta entitat, establerta a Barcelona, agruparia diferents lògies catalanes que, a més dels principis maçònics, defensaria uns postulats polítics que avui qualificaríem de tipus autonomista, propers a un federalisme de base regionalista, clarament contraris als que aleshores imperaven en el món maçònic estatal. Pel que sabem ara, dos terrissers encapçalaven la lògia breddenca.¹⁵

EL SEGLE XX, L'ÈPOCA DELS GRANS CANVIS

Aquest serà el segle de les grans transformacions pel que fa al mètode de fabricació tradicional de terrissa a Breda: d'una constel·lació de petits obradors existents en els seus anys inicials on tot el procés es feia a mà, es passarà a finals de segle a un reduït nombre d'indústries on gran part de la producció estarà industrialitzada i automatitzada.

Igualment, si a començaments de la centúria existia una producció prou important tenint present els mitjans amb què es feia, que donava feina a un nombre significatiu de terrissers i on part de la qual arribava a llocs prou llunyans, s'arribarà al tombant de mil·lenni assolint una producció enorme, aconseguida amb un nombre similar de treballadors i amb gran part de la qual distribuïda arreu del món.

El seguit de canvis apuntats començaran a donar-se d'una manera lenta en la primera meitat de segle, però a partir dels anys 50/60 aquells seran més ràpids. La implantació progressiva i creixent de maquinària en el procés productiu i la generalització de nous materials com el vidre, el plàstic i l'alumini en la fabricació d'objectes d'ús diari, que era on s'enfocava la major part de la producció terrissera breddenca, estan en l'arrel dels canvis que s'esdevindran.

Joaquim Botet i Sisó recull que en els primers anys del segle XX a Breda hi havia més de 40 obradors, però Pau Vila l'any 1931 ja tan sols en troba 22, els quals donaven feina a un centenar de persones: a més, la seva producció havia davallat tant que els terrissers tan sols treballaven tres dies a la setmana.¹⁶

D'aquests anys, concretament del 1928, tenim coneixement de l'existència d'una altra agrupació de terrissers (ja feia un temps que existia, però no se sap des de quan): la "Unió dels fabricants de TERRISSA de Breda". Es

15 GOÑI, J. (1991), "Aproximació a la Gran Lògia Simbòlica Regional Catalana i a una de les seves lògies fundadores: la lògia 'Montseny' de Breda (1886)", *Quaderns de la Selva*, núm. 4, Santa Coloma de Farners: Centre d'Estudis Selvatans, p. 23 a 27.

16 BOTET I SISÓ, J. (1911), "Breda". Dins: Carreras i Candi, F., *Geografia General de Catalunya. Província de Girona*, vol. V, Barcelona: Establiment Editorial d'Albert Martín, 1908-1918, p. 957 a 961.

La informació proporcionada per P. Vila extreta de BOVER, A., *La ceràmica*, p. 37.

desconeix quants obradors agrupava, però com a mínim eren 15, amb una probabilitat molt alta que en fossin, almenys, 34. En aquest any, aquesta associació de terrissers decideix crear una nova marca que els identifiqui i que els distingeixi d'aquells que no obren correctament: "REFRACTARIA ALFARERA - BREDÀ".¹⁷

Com varen explicar a través d'uns fulls que ells mateixos editaren, i després de defensar la tradició i la qualitat del que es feia a Bredà, així com els avantatges que tenien "els artefactes de bateria de cuina" fets amb argila davant els fets amb nous materials (ferro esmaltat, alumini, llauna), també prengueren aquella decisió per desmarcar-se de la "indigna competència" que "comerciants i industrials poc escrupulosos" anaven fent utilitzant indegudament el nom de Bredà en "les seves especulacions desacreditant amb imitacions de resultat pèssim un prestigi tant antic i tan l·legítim com és el de la TERRISSA de Bredà".

La marca "REFRACTARIA ALFARERA - BREDÀ" es seguirà utilitzant passada la Guerra Civil espanyola, però no se sap fins quan: ara bé, l'any 1952, moment de l'aparició d'una altra marca que tornarà a agrupar la majoria dels obradors bredencs, ja no s'emprava.

Més amunt s'ha esmentat que en els anys 30, a causa de la reducció de les vendes, els terrissers treballaven tres dies a la setmana. D'aquells anys es té coneixement de conflictes obrers entre treballadors i patrons terrissers: el gener del 1933 els "*obreros alfareros*" reivindicaven que els seus patrons els hi donessin els dies de vacances que els hi pertocaven; el juny del mateix any feien vaga davant l'acomiadament de companys; l'abril del 1934 la "*Unión General de Alfareros*" de Bredà, també esmentada com a "Unió General d'Obrers Alfarers" de Bredà, havia convocat una altra vaga per un motiu que ens és desconegut (s'acabaria desconvocant); el setembre del 1934 els obrers terrissers tornaven a reclamar que els seus patrons els hi donessin els dies de vacances d'estiu que encara no els hi havien donat i, davant la negativa d'aquests, convocaven una "vaga general dels obrers de la indústria terrisaire" que tindria lloc a partir del 8 d'octubre.¹⁸

Encara que tan sols sigui per deixar-ho anotat, en aquests anys difícils que foren els de la Segona República espanyola un petit obrador terrisser bredenc venia a Nova York: així ho acredita una carta conservada per un seu descendent, amb data 6 d'agost de 1934.¹⁹

---

17 Per a un coneixement més extens d'aquesta associació, ANGLISANO, A. – GOÑI, J., *La tradició terrissera...*, p. 40 a 43.

18 *Ibíd.*, p. 45 a 47.

19 *Ibíd.*, p. 47.

Logotip d'aquesta associació d'obriers terrissers.
(Procedència: Arxiu Baltasar Planasdemunt i Regàs).

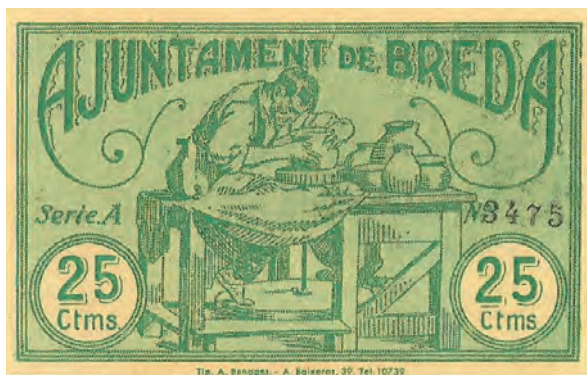
Dintre d'aquest període republicà, si hi ha uns anys convulsos són els corresponents a la Guerra Civil (1936-39). Ara bé, d'aquests anys, concretament del 1937, daten dues manifestacions artístiques que, una, il·lustra la importància que la terrisseria bredenca tenia en l'àmbit nacional així com el coneixement que d'ella se'n tenia, i l'altra mostra la identificació que hi havia entre Breda i la fabricació de terrissa.

Així, la primera d'elles és un magnífic documental que recull tot el procés productiu terrisser que aleshores tenia lloc a Breda. Produït per "Laya Films", productora de la Generalitat republicana, i dirigit per Ramon Biadiu, un dels millors documentalistes del moment, filma un procediment que, en aquells moments, devia ser molt semblant al que, des de feia segles, s'anava fent en aquesta població selvatana.²⁰

I la segona a la qual volem referir-nos té a veure amb el dibuix que es reproduïa en el revers de tres tipus diferents de bitllets de curs legal, en l'àmbit municipal, que es varen emetre aleshores a Breda. Aquest dibuix, obra de Josep Aragay i Blanchar, mostrava un terrisser fent una olla en un torn de roda.²¹

20 CAPARRÓS, J. M. – BIADIU, R. (1978), *Petita història del cinema de la Generalitat*, Mataró: Edicions ROBRENYO, p. 37. RIAMBAU, E. (2018), *Laya Films i el cinema a Catalunya durant la Guerra Civil*, Barcelona: L'Avenç, p. 174 a 177 i p. 217 a 218. Una còpia d'aquest documental, des de finals del 2017, es pot veure en el Centre Cultural i d'Informació Turística "Els Forns" de Breda.

21 ANGLISANO, A. – GOÑI, J., *La tradició terrissera...*, p. 48.

Revers del bitllet de 25 cèntims. (Autor: Jordi Goñi i Sarsanach;
Procedència: Família Goñi – Sarsanach).

Acabada la guerra, la producció terrissera remuntarà, però serà quelcom fugisser. A mesura que es recuperi la fabricació industrial de productes d'ús domèstic habitual fets a partir del vidre, l'alumini o el plàstic, competència directa dels elaborats amb fang, aquests darrers aniran quedant arraconats. Salvador Llobet recull que pels volts del 1945 hi hauria una trentena d'obradors, on treballarien un centenar de persones que produirien uns 60.000 quilograms setmanals d'atuellers terrissers. Després de destacar que "el sistema d'elaboració és quasi sempre igual que a l'antiguitat", escriu que la producció havia davallat molt degut a la competència que representaven els objectes fets amb alumini i ferro utilitzats en el dia a dia.²²

El gener del 1952, i per fer front als reptes que llavors havia d'encarar l'activitat terrissera, 25 obradors (la majoria dels existents) s'agruparen en la "Central de Ventas de Industriales Alfareros de Breda". Entre els seus objectius hi havia centralitzar les vendes dels obradors membres, vetllar perquè tots aquests tinguessin feina, afrontar la creixent competència que suposava l'ús del plàstic, el vidre i l'alumini per a la seva producció tradicional (plats, olles, cassoles, etc.) i unificar els preus de venda (per evitar que entre ells es produís una competència deslleial que acabaria perjudicant-los a tots).²³

Les tres dècades següents seran les de la progressiva disminució del nombre d'obradors i de la seva producció tradicional, substituïts ambdós per la implantació d'indústries i processos automatitzats, en un procés que, a mesura que passin els anys, cada cop serà més ràpid.

²² LLOBET, S., *El medi...*, p. 317 i 318.

²³ Per tal de saber més sobre aquesta associació d'obradors, ANGLISANO, A. – GOÑI, J., *La tradició terrissera...*, p. 49 i 50, i 133 a 135.

Si des de finals dels 60 i fins a principis dels 80 encara es podien trobar una vintena d'obradors, avui dia tan sols en resta un que podríem qualificar d'obrador tradicional. La resta han desaparegut, sigui perquè s'han transformat en indústries, sigui perquè no varen poder fer el salt cap al món industrial, sigui per manca de relleu generacional.

Les dues darreres dècades del segle XX serà quan tancaran la majoria d'obradors, i quan quasi tota la producció es farà en indústries. Ara bé, ni en la millor època de la producció tradicional s'havia assolit el que avui dia fan la desena d'indústries existents.²⁴

AGRAÏMENTS

A l'Anna Anglisano Roca per l'ajuda donada a l'hora de traduir el resum a l'anglès.

BIBLIOGRAFIA

- ANGLISANO ROCA, A. – GOÑI I SARSANACH, J. (2021), *La tradició terrissera de Breda (s. XV – s. XX). Terreres, obradors, forns, elaboració i vocabulari*, Santa Coloma de Farners: Centre d'Estudis Selvatans.
- BOTET I SISÓ, J. (1911), "Breda" a *Provincia de Gerona*, volum V de la *Geografía General de Catalunya* (1908-18), dirigida per Francesc Carreras i Candi, Barcelona: Establiment Editorial d'Albert Martín.
- BOVER I PAGESPETIT, A. (1993), *La ceràmica*, Girona: Diputació de Girona – Caixa de Girona.
- CAPARRÓS LERA, J. M. – BIADIU I CUADRENCH, R. (1978), *Petita història del cinema de la Generalitat*, Mataró: Edicions ROBRENYO.
- COLL I CASTANYER, J. (1971), *Breda històrica i actual*, Granollers: Editorial Montblanc.
- COLL I CASTANYER, J. (1994, pòstum), *El castell de Montsoriu*, Breda: Parròquia de Breda.
- GOÑI I SARSANACH, J. (1991), "Aproximació a la Gran Lògia Simbòlica Regional Catalana i a una de les seves lògies fundadores: la lògia 'Montseny' de Breda (1886)", *Quaderns de la Selva*, 4, Santa Coloma de Farners: Centre d'Estudis Selvatans.
- LLOBET I REVERTER, S. (1990), *El medi i la vida al Montseny*, Granollers: Museu de Granollers i Agrupació Excursionista de Granollers.

²⁴ ANGLISANO, A. – GOÑI, J., *La tradició terrissera...*, p. 50 a 52.

- RIAMBAU I MÖLLER, E. (2018), *Laya Films i el cinema a Catalunya durant la Guerra Civil*, Barcelona: L'Avenç.
- ROMERO I VIDAL, A. – ROSAL I SAGALÉS, J. (2014), *La terrissa a Catalunya*, Figueres: Brau Edicions.
- VILLANUEVA ASTENGO, J. (1850), "Viage a Gerona", volum XIV del *Viage literario a las iglesias de España*, Madrid: Imprenta de la Real Academia de la Historia.
- ZAMORA PEINADO, F. de (1973), *Diario de los viajes hechos en Cataluña*, Barcelona: Editorial Curial.